

Педагогіка дошкільної та середньої освіти. Професійна освіта та теорія навчання

УДК 378.01

Нові підходи до реалізації педагогічних технологій в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану

NEW APPROACHES TO THE IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN CONDITIONS OF EMERGENCY SITUATIONS AND MARTIAL LAW

ВОЗНЮК Лідія – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-3681-8811>

МИРОНОВА Руслана – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри освітнього менеджменту, державної політики та економіки, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0002-7223-3650>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-2-13>

VOZNYUK Lidiya – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Educational Management, Public Policy and Economics, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych st., Dnipro, 49006, Ukraine

MYRONOVA Ruslana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Educational Management, State Policy and Economics of the Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of the Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych st., Dnipro, 49006, Ukraine

Анотація. У статті висвітлено основні підходи до реалізації педагогічних технологій в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану, сутність яких полягає у новому баченні концепції освітньої та педагогічної діяльності, нових формах та методах навчання, що змінили сутність та зміст педагогічних технологій. Серед чинників таких змін визначено цифровізацію освітнього процесу, зорієнтованість на індивідуалізацію та інтерактивність навчання, спрямованість змісту освіти на розвиток м'яких навичок (soft skills) та критичного мислення. Звернено увагу на євроінтеграційну спрямованість розвитку вітчизняної освіти, що забезпечило інтенсивне запровадження нових педагогічних технологій. Зазначено, що важливою складовою проєвропейської системи освіти стало запровадження сучасних освітніх технологій, їхня орієнтація на вирішення проблем сталого розвитку, активне використання нових інформаційно-освітніх технологій. Стратегії таких змін відображено в Концепції нової української школи, новому законодавстві, нових освітніх та професійних стандартах, які найбільш повно характеризують ідеологію модернізаційних процесів у вітчизняній освіті. Зазначено, що військова агресія з боку російської федерації спричинила до пошуку нових ефективних педагогічних технологій, які б у таких непростих умовах забезпечували якість вітчизняної освіти на рівні європейських та міжнародних стандартів. Визначено та обґрунтовано нові підходи до реалізації педагогічних технологій, які в умовах воєнного стану є важливим чинником забезпечення якості шкільної освіти. Звернено увагу на те, що функціональна ефективність учителя в реалізації технологічного, компетентнісного, аксіологічного та синергетичного

підходів характеризується вміннями адаптувати нові педагогічні технології відповідно до особливостей класу, можливостей здобувачів освіти; урізноманітнювати форми і методи навчальної діяльності з урахуванням особливостей навчальної ситуації та середовища, в якому відбувається освітній процес; здійснювати психологічну підтримку здобувачів освіти з урахуванням стресових ситуацій та нестабільних емоційних станів; забезпечувати оптимальний супровід програм індивідуального розвитку учнів; реалізовувати принципи партнерства та співробітництва з усіма суб'єктами освітньої діяльності. Окреслено важливі завдання вчителя, серед яких «забезпечення якості освіти на рівні нових освітніх стандартів шляхом застосування усіх доступних форм організації освітнього процесу, оптимальний супровід програм індивідуального розвитку здобувачів освіти, розв'язання питань мотивації учнів до навчальної діяльності в умовах воєнного стану». Зазначено, що свідома відповідальність за результати педагогічної діяльності, швидка орієнтація в нестандартних ситуаціях вимагає високого рівня професійної майстерності вчителя нової української школи.

Ключові слова: педагогічна технологія, інноваційні освітні технології, нові педагогічні підходи, освітній процес, якість освіти, заклад загальної середньої освіти.

Summary. The article highlights the main approaches to the implementation of pedagogical technologies in the conditions of emergency situations and martial law, the essence of which is a new vision of the concept of educational and pedagogical activity, new forms and methods of learning which changed the core and content of pedagogical technologies. Among the factors of such changes, digitalization of the educational process, focus on individualization and interactivity of learning, orientation of the content of education on the development of soft skills and critical thinking have been identified. Attention was paid to the European integration orientation of the development of national education, which ensured the intensive introduction of new pedagogical technologies. It was noted that an important component of the pro-European education system was the introduction of modern educational technologies, their focus on solving the problems of sustainable development, active use of new information and educational technologies. The strategies of such changes are reflected in the Concept of the New Ukrainian School, new legislation, new educational and professional standards which most fully characterize the ideology of modernization processes in national education. It is noted that military aggression by the Russian Federation led to the search for new effective pedagogical technologies that would ensure the quality of domestic education at the level of European and international standards in such difficult conditions. New approaches to the implementation of pedagogical technologies, which in the conditions of martial law are an important factor in ensuring the quality of school education, have been defined and substantiated. Attention is drawn to the fact that the functional effectiveness of the teacher in the implementation of technological, competence. axiological and synergistic approaches are characterized by the ability to adapt new pedagogical technologies in accordance with the characteristics of the class and the capabilities of students; diversify the forms and methods of educational activity taking into account the peculiarities of the educational situation and the environment in which the educational process takes place; provide psychological support to students taking into account stressful situations and unstable emotional states; to provide optimal support for programs of individual development of students; implement the principles of partnership and cooperation with all subjects of educational activity. The important tasks of the teacher are outlined, including «ensuring the quality of education at the level of new educational standards by applying all available forms of educational organization process, optimal support of programs of individual development of education seekers, solving issues of student motivation for educational activities in the conditions of martial law». It is noted that conscious responsibility for the results of pedagogical activity, quick orientation in non-standard situations requires a high level of professional skill of the teacher of the new Ukrainian school.

Key words: pedagogical technology, innovative educational technologies, new pedagogical approaches, educational process, quality of education, institution of general secondary education.

Вступ. Технологічні зміни, які охопили усі сфери сучасного суспільства, актуалізували оновлення педагогічних технологій у діяльності вчителя Нової української школи. Інноваційні

підходи до реалізації освітніх завдань, нове бачення концепції освітньої та педагогічної діяльності, нові форми та методи навчання змінили сутність та зміст педагогічних технологій. Серед чинників таких змін: цифровізація освітнього процесу, зорієнтованість на індивідуалізацію та інтерактивність навчання, спрямованість змісту освіти на розвиток м'яких навичок (*soft skills*) та критичного мислення.

Окрім того, військова агресія з боку російської федерації зумовила потребу пошуку нових ефективних педагогічних технологій, які у таких непростих умовах забезпечували б якість вітчизняної освіти на рівні європейських та міжнародних стандартів.

Спрямованість на використання ефективних педагогічних технологій в умовах воєнного стану відображено у Законі України від 15.03.2022 № 2126 – IX «Про внесення змін до деяких Законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [2, с. 3–4]. Відповідно до цього важливим завданням учителя постає «забезпечення якості освіти а рівні нових освітніх стандартів шляхом застосування усіх доступних форм організації освітнього процесу, оптимальний супровід програм індивідуального розвитку здобувачів освіти, розв'язання питань мотивації учнів до навчальної діяльності в умовах воєнного стану».

У цьому контексті важливого значення набуває здатність учителя ефективно використовувати нові педагогічні технології, які б забезпечували оптимальний результат у таких складних ситуаціях. Тому дослідження нових підходів до реалізації педагогічних технологій в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану є актуальним на даному етапі розвитку Нової української школи.

Аналіз останніх досліджень. Філософські та методологічні засади нових педагогічних технологій викладено у наукових працях В. Андрущенко, І. Беха, І. Зязюна, В. Кременя, С. Клепка. Визначенням змісту педагогічних технологій та їх дидактичним можливостям присвячено праці В. Безпалька, Т. Дмитренко, В. Паламарчук, І. Прокопенко, О. Пометун, О. Пехоти, О. Савченко, С. Сисоєвої. Питання розробки та впровадження інноваційних педагогічних технологій висвітлено у працях Л. Буркової, Л. Даниленко, О. Дубасенюк, С. Мірошник.

Предметом вивчення нових педагогічних технологій стали дослідження Л. Бондар, І. Гавриш, І. Дичківської, О. Ігнатович, В. Курило, О. Мариновської, В. Паламарчук та ін. На думку І. Дичківської, О. Мариновської, В. Паламарчук, нові педагогічні технології – це «новостворені чи вдосконалені технології, які істотно змінюють обсяги, структуру та якість освітнього процесу» [1, с. 35; 5, с. 11; 6, с. 60]

Наголошуючи на доцільності педагогічних інновацій, дослідниця О. Мариновська зауважує: «Інновації доцільні лише тоді, коли традиційні способи вирішення проблеми не дають позитивного результату» [5, с. 14]. Така думка дає змогу зробити висновок про важливість та актуальність тих педагогічних технологій, які забезпечують результативність освітнього процесу в складних нестандартних умовах.

Процеси технологізації освітнього процесу в умовах нової української школи знайшли своє відображення у дослідженні В. Паламарчук та О. Барановської [6, с. 62]. На думку цих науковців, сучасні технології навчання сприяють пошуку раціональних шляхів навчання та розробці сучасних освітніх тенденцій в умовах нової української школи.

Більшість дослідників схиляються до думки, що в умовах війни найбільш ефективними стають технології, які ґрунтуються на адаптації до нових умов навчання, позитивній комунікації та довірливих взаєминах між усіма учасниками освітнього процесу, врахуванні обмеження в ресурсах, орієнтації на моделях адаптивного навчання, технологіях, які максимально враховують індивідуальні потреби та запити здобувачів освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні нових підходів до реалізації педагогічних технологій в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Розвиток вітчизняної освіти в контексті євроінтеграційних процесів сприяв інтенсивному запровадженню нових педагогічних технологій, спрямованих на забезпечення якості освіти України на рівні міжнародних стандартів. Важливою складовою просвіропейської системи освіти є запровадження сучасних освітніх технологій, їхня орієнтація на вирішення проблем сталого розвитку, активне використання нових інформаційно-освітніх технологій. Стратегії таких змін відображено в Концепції нової української школи, новому законодавстві, нових освітніх та професійних стандартах, які найбільш повно характеризують ідеологію модернізаційних процесів у вітчизняній освіті. Водночас військова агресія російської федерації проти України зумовила організаційні та технологічні зміни в системі освітньої галузі, у тому числі й шкільної освіти.

У цьому контексті нові підходи до реалізації педагогічних технологій стають суттєвим чинником забезпечення якості шкільної освіти. Адже в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуаціях професійна компетентність учителя охоплює не тільки загальні та професійні компетентності, а й уміння адаптувати педагогічні технології до тих умов, у який здійснюється освітній процес.

Оскільки педагогічна технологія семантично пов'язана з технологічним підходом, доцільно почати з нього. Технологічний підхід у системі закладів загальної середньої освіти зорієнтований на використанні конкретних технологій для досягнення цілей навчання. Він охоплює широкий спектр інформаційно-комунікаційних технологій: використання онлайн-платформ та інших ресурсів для організації та проведення навчальних занять, електронні підручники та навчальні матеріали, інтерактивні дошки, використання елементів штучного інтелекту для моделей адаптивного навчання тощо. В умовах воєнного стану технологічний підхід дозволяє вчителю освітній процес зробити більш гнучким та доступним. Необхідно зауважити, що використання технологічного підходу відрізняється від традиційного інтерактивністю, стимулюванням пізнавальної активності учнів, процесів взаємодії та співпраці. Тому, незважаючи на складні умови організації навчальної діяльності, ефективно використання технологічного підходу дозволяє вчителю більш ефективно досягати запланованих результатів.

Важливою особливістю технологічного підходу в реалізації нових педагогічних технологій є проєктування цілей і завдань освітнього процесу. Тобто мова йде про провідні принципи, моделі освітнього процесу, механізми застосування нового. Серед основних принципів, на нашу думку, необхідно виділити: цілісність; відтворюваність; прогностичність; інструментальність; результативність педагогічних технологій.

До важливих механізмів застосування нових педагогічних технологій сучасні дослідники відносять: готовність вчителя до застосування новизни, рівень його професійної компетентності та умови, які дозволяють вчителю ефективно реалізувати нові педагогічні технології. Тому технологічна організація освітнього процесу має ознаки, які характеризують сучасний освітній процес. Серед яких:

- Розуміння вчителем технологізації освітнього процесу як важливої умови модернізації вітчизняної освіти.
- Формування системи освітніх цілей відповідно до нових освітніх стандартів, у яких технологічний підхід є одним із педагогічних інструментів оптимізації освітнього процесу.
- Забезпечення якості шкільної освіти шляхом технологізації освітнього процесу на засадах професійної компетентності вчителя.

- Включення в освітній процес нових інформаційних технологій як важливої складової інформаційного потенціалу сучасного суспільства.

- Досягнення позитивних результатів запровадження новизни шляхом партнерства, творчої взаємодії між учасниками освітнього процесу [1, с. 42].

Таким чином, основна мета технологічного підходу – проєктувати та моделювати освітній процес з урахуванням освітніх орієнтирів нової української школи, її цілей та змісту навчання і виховання, а також врахування умов воєнного стану. Особливістю технологічного підходу є постійний зворотній зв'язок, що суттєво його відрізняє від традиційного підходу.

Компетентнісний підхід є одним із ключових у новій українській школі, оскільки спрямований на розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти. При використанні нових педагогічних технологій цей підхід стає особливо актуальним, оскільки вони сприяють ефективному формуванню ключових компетентностей.

У сучасній педагогічній науці виділяють такі аспекти компетентнісного підходу у використанні нових педагогічних технологій:

- Нові педагогічні технології зорієнтовані на формування компетентностей, визначених новими освітніми стандартами. Вони створюють передумови для практичного засвоєння таких компетентностей.

- Нові педагогічні технології спрямовано на врахування індивідуально-психологічних особливостей здобувачів освіти та їх можливостей, що реально забезпечує особистісно-зорієнтоване навчання у процесі реалізації навчальних програм. Це дозволяє кожному здобувачеві освіти розвивати ключові та програмні компетентності на власному рівні.

- У нових педагогічних технологіях значно активізується роль учня в освітньому процесі, в якому він є співучасником вибору навчальних проєктів, інтерактивних методів тощо.

- Використання сучасних інформаційних технологій сприяє ефективному розвитку цифрової компетентності, яке трактується як відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями як у навчанні так і в особистому житті [6, с. 65]. У цьому контексті необхідно зауважити про приєднання України до міжнародної інноваційної програми «Трансформація цифрової педагогіки», що вказує на актуальність компетентнісного підходу.

Окрім того, компетентнісний підхід сприяє розвитку навичок критичного мислення, здатності до розв'язання як навчальних проблем, так і ситуацій в особистому житті. А використання технологій віртуальної реальності або стимуляційних ігор сприяє формування навичок креативного мислення.

Необхідно також зазначити, що в умовах воєнного стану перехід до формуального оцінювання також характеризує компетентнісний підхід, в якому здобувачі освіти оцінюються на рівні своїх можливостей та сформованих навчальних компетентностей. У такому підході важливим стає не тільки результат, а й процес досягнення компетентностей.

Таким чином, компетентнісний підхід у педагогіці зорієнтований на більш ефективну організацію освітнього процесу та формування компетентностей, які потрібні особистості впродовж життя в сучасному суспільстві. Необхідно також зазначити, що в умовах воєнного стану важливою компетентністю стає здатність до самозбереження та безпеки свого життя та оточуючих.

Серед інших важливих підходів до реалізації педагогічних технологій у системі закладів загальної середньої освіти необхідно виділити аксіологічний або ціннісний підхід. Цей підхід ґрунтується на засадах того, що впровадження нових технологій в освітню практику повинно бути визначено з точки зору цінностей та моральних принципів.

До основних складових аксіологічного підходу можна віднести:

- Орієнтацію на наскрізний процес виховання, що базується на цінностях нової української школи.

- Нові педагогічні технології спрямовані на формування морально-етичних цінностей (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних цінностей (*свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність*).

- Особистість здобувача освіти розглядається як цінність, яку необхідно розвивати на засадах поваги до індивідуальності, самобутності особистості, її потреб та запитів.

- Застосування нових педагогічних технологій передбачає наявність в учителя педагогічної етики, яка характеризується рівнем взаємодії педагога та здобувачів освіти, стилем спілкування, культурою професійної діяльності [3, с. 7; с. 19; 5, с. 15].

Тому, вчителі, які реалізують аксіологічний підхід, повинні формувати в учнів толерантність, емпатію, соціальну відповідальність, культурну взаємодію.

Важливою особливістю реалізації аксіологічного підходу є посилення національно-патріотичного виховання з урахуванням викликів та загроз, які постали перед Українською державою у зв'язку з військовою агресією росії. Мова йде про посилення громадянсько-патріотичного, духовно-морального, військово-патріотичного та екологічного виховання як основних складових національно-патріотичного виховання, які відповідають нагальним потребам і викликам сучасності та «закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь» [4, с. 12]. Тому провідним у закладах освіти усіх рівнів має домінувати спрямованість на формування національної самосвідомості як важливого компонента національно-патріотичного виховання. Розвиток національної самосвідомості у закладах загальної середньої освіти має відбуватися через «формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості молоді, здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення та творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, формування української політичної культури, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей» [4, с. 5].

Важливе значення у використанні нових педагогічних технологій має також синергетичний підхід, який характеризує поєднання сучасної дидактики та теорії виховання з активним використанням інноваційних технологій з метою досягнення синергії – сумарного ефекту, який перевищує суму окремих компонентів [1, с. 10].

Цей підхід має витоки з педагогічних наук, теорії синергетики та інформаційних технологій. Слід зазначити, що педагогічна синергетика ґрунтується на законах та закономірностях відкритості, самоорганізації та саморозвитку складних освітніх систем. Насамперед увага акцентується на нові педагогічні технології, які розглядаються в контексті співтворчості, взаємодії та орієнтації на саморозвиток особистості. Аналіз наукових джерел, дає змогу стверджувати, що синергетичний підхід у використанні нових педагогічних технологій органічно поєднує тенденції розвитку сучасної педагогічної науки з теорією самоорганізації складних систем, в якій освітня діяльність розглядається як нова методологія в системі освіти України [1, с. 20].

Окрім того, педагогічна синергетика як основа саморозвитку складних освітніх систем розглядає нові педагогічні технології у контексті співтворчості, взаємодії та орієнтації на саморозвиток особистості. Серед суттєвих ознак реалізації синергетичного підходу варто акцентувати увагу на:

- відкритості;
- зорієнтованості на зворотний зв'язок (фітбек) в освітньому процесі;
- взаємодії та партнерстві у процесах співпраці між учителем та учнем;
- опорі на потенційні можливості здобувачів освіти у системі змішаного, дистанційного та сімейного навчання, а також розробці траєкторії індивідуального розвитку особистості.

Необхідно зазначити, що синергетичний підхід значно активізує освітній процес за рахунок посилення взаємодії між учителем та учнем. Насамперед це стосується запровадження колективних та групових навчальних проєктів, які спрямовані на формування партнерських взаємостосунків у процесі розв'язання навчальних цілей та завдань.

Отже, синергетичний підхід дозволяє розглядати освітній процес як складну систему у всій своїй взаємозалежності та взаємодії основних його елементів. Тому основним показником ефективності інноваційних педагогічних технологій є їх якість, що суттєво впливає на освітні результати.

Іншою особливістю є те, що в межах синергетичного підходу освітній процес розглядається як складна система, у якій усі елементи здатні до адаптації – важливої умови відповіді на виклики технологічних змін. Тому реалізація нових педагогічних технологій забезпечує динаміку позитивних змін в закладах освіти.

У цілому, синергетичний підхід у застосуванні нових педагогічних технологій спрямований на досягненні синергії – спільної взаємодії усіх суб'єктів освітньої діяльності, що призводить до якісно нових результатів освітньої діяльності (нові освітні стандарти, нові профстандарти тощо).

Висновки. Узагальнюючи важливість нових підходів у використанні педагогічних технологій в умовах надзвичайних ситуацій та воєнного стану, можна зробити висновок, що функціональна ефективність учителя в реалізації технологічного, компетентнісного, аксіологічного та синергетичного підходів характеризується уміннями адаптувати нові педагогічні технології відповідно до особливостей класу, можливостей учнів; урізноманітнювати форми і методи навчальної діяльності з урахуванням особливостей навчальної ситуації та середовища, в якому відбувається освітній процес; здійснювати психологічну підтримку здобувачів освіти з урахуванням стресових ситуацій та нестабільних емоційних станів; забезпечувати оптимальний супровід програм індивідуального розвитку учнів; реалізовувати принципи партнерства та співробітництва з усіма суб'єктами освітньої діяльності. Окрім того, свідома відповідальність за результати педагогічної діяльності, швидка орієнтація в нестандартних ситуаціях вимагає високого рівня професійної майстерності вчителя нової української школи.

На нашу думку, доцільним у подальшому дослідженні проблем реалізації нових підходів в педагогічній діяльності вчителя в умовах воєнного стану будуть вивчення впливу нових педагогічних технологій на активізацію пізнавальної сфери здобувачів освіти, їхню мотивацію до саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2015. 304 с.
2. Заклади освіти в умовах воєнного стану. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladi-osviti-v-umovakh-voennogo-stan/> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/506238___736214 (дата звернення: 23.06.2024).

5. Мариновська О. Базові поняття педагогічної інноватики. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2023. № 3. С. 11–16.
6. Паламарчук В. Ф., Барановська О. В. Педагогічні технології навчання в умовах Нової української школи: вектор розвитку. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 60–66.

References

1. Dychkivska I. M. (2015). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: navch. posibnyk*. [Innovative pedagogical technologies: teaching. manual]. Kyiv: Akademyvydav [in Ukrainian].
2. *Zaklady osvity v umovakh voiennoho stanu* [Educational institutions under martial law]. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/rekomendacii-zakladam-osviti/zakladi-osviti-v-umovakh-voiennoho-stan/> (accessed: 20.06.2024) [in Ukrainian].
3. *Kontseptsiiia novoi ukrainskoi shkoly* [Concept of the New Ukrainian School]. URL: <http://mon.gov.ua/konczepczyia.pdf> (accessed: 20.06.2024) [in Ukrainian].
4. *Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/506238_736214 (accessed: 23.06.2024) [in Ukrainian].
5. Marynovska O. (2023). *Bazovi poniattia pedahohichnoi innovatyky* [Basic concepts of pedagogical innovation]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Serii: «Pedahohichni nauky»* – Bulletin of the Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi. Series: «Pedagogical Sciences», 3, 11–16 [in Ukrainian].
6. Palamarchuk V. F., Baranovska O. V. (2018). *Pedahohichni tekhnolohii navchannia v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly: vektor rozvytku* [Pedagogical technologies of learning in the conditions of the New Ukrainian School: vector of development]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 3, 60–66 [in Ukrainian].